

Rabbani, Burhaneddin (1903-17)

ج ۱، جزء ۱ (۱۹۳۳)؛ عباس محمود عقّاد، *دیوان*، صیدا [؟ ۱۹۷۱]؛ لمیعة عباس عماره، «حوار مع لمیعة عباس عماره»، گفتگو کننده: جهاد فاضل، در *اسئلة الشعر*، [قاهره] الدار العربیة للكتاب، [بی تا]؛ محمد حافظ ابراهیم، *دیوان*، چاپ احمد امین، احمد زین، و ابراهیم ایبیری، [قاهره] ۱۹۸۷؛ محمد عبدالغنی حسن، *الشعر العربی فی المهجر*، قاهره ۱۹۶۲؛ عیسی ناعوری، *ادب المهجر*، قاهره ۱۹۶۷؛ محمدین محمد نصیرالدین طوسی، *معیار الاثعار*، در معظمه اقبالی، شعر و شاعری در آثار خواجه نصیرالدین طوسی، تهران ۱۳۷۹ ش.

/ یوسف بکار /

رَبَّانِي، برهان‌الدین، رئیس‌جمهور، دولتمرد و یکی از مشهورترین رهبران جهادی افغانستان در سده چهاردهم، معروف به استاد ربّانی. او در شهریور ۱۳۱۹ در فیض‌آباد، مرکز ولایت بدخشان، در خانواده‌ای تاجیک و حنفی‌مذهب به دنیا آمد (مبارز، ص ۱۴۳؛ منیب، ص ۲۰۲). پس از تحصیلات اولیه در زادگاهش، برای ادامه تحصیل در علوم اسلامی، به مدرسه ابوحنیفه کابل رفت (همانجاها). ربّانی در ۱۳۳۸ ش به دانشکده شرعیات و قوانین اسلامی دانشگاه کابل وارد شد. در این دوره، هم‌نشینی وی با افرادی که به اندیشه‌های اخوان‌المسلمین* گرایش داشتند، مانند غلام‌محمد نیازی*، موجب آشنایی‌اش با اندیشه‌های بنیان‌گذاران اخوان‌المسلمین گردید. او پس از به پایان رساندن تحصیلاتش در ۱۳۴۰ ش، در همان دانشکده مشغول به تدریس شد (*احزاب سیاسی افغانستان*، ج ۲، ص ۸۲۳؛ منیب، همانجا).

ربّانی در ۱۳۴۵ ش، عازم الأزهر مصر شد و دوره کارشناسی ارشد را در رشته علوم اسلامی با گرایش فلسفه گذراند (*احزاب سیاسی افغانستان*، ج ۲، ص ۸۲۴؛ منیب، همانجا). او در این دوره بیش‌ازپیش با افکار و اندیشه‌های مبارزان مصری و به‌خصوص اخوان‌المسلمین آشنا شد. از این رو، پس از بازگشت به افغانستان در ۱۳۴۷ ش و ادامه تدریس در دانشگاه کابل، به پیروی از استادش (غلام‌محمد نیازی) ضمن مبارزه با نظام سیاسی حاکم، به ترویج اندیشه‌های اخوانی و اسلام‌گرایانه در میان دانشجویان پرداخت (*احزاب سیاسی افغانستان*، ج ۲، ص ۸۲۵؛ مبارز، ص ۱۴۳-۱۴۴؛ منیب، ص ۸۹). ربّانی در این دوران، علاوه بر فعالیت در گروه سازمان جوانان مسلمان که ظاهراً غلام‌محمد نیازی به‌عنوان یک نهضت اسلامی و برای مقابله با تبلیغات کمونیستها در ۱۳۳۶ ش در دانشگاه کابل بنیان گذاشته بود، به همکاری با نشریات دارای صبغه دینی و سیاسی، چون *اصلاح*، *پیام حق*، *فلاح*، *عرفان*، *ادب* و *روزنامه بدخشان* پرداخت و همچنین، مدیرمسئولی مجله *شرعیات* دانشگاه کابل را، هم‌زمان با تأسیس آن در ۱۳۴۹ ش،

دارد. بسیاری از رباعیات این دیوان از نوع اعرج است. جاهین همه رباعیات خود را با ترجیع‌بند تک‌واژه‌ای «عجیبی» به پایان برده که آنها را (گرچه از نوع رباعی کامل‌اند) به رباعی مردوف در زبان فارسی نزدیک کرده‌است. جاهین به استقلال هریک از رباعیها و اینکه هریک باید مانند رباعیات فارسی، حامل اندیشه‌ای مشخص باشند آگاه بوده‌است (ص صلاح جاهین، ۱۹۸۷).

شاعران دیگری هم بر پاره‌ای از قصاید یا قطعه‌های شعری خود نام رباعیات نهاده‌اند، درحالی‌که هیچ‌یک از آنها رباعی نیستند. نسیب عریضه، شاعر مهجر شمالی، نام یکی از قصاید خود را «رباعیات» نهاده (محمد عبدالغنی حسن، ص ۱۹۰-۱۹۳)، حال آنکه قصیده‌ای متشکل از دوازده چهاربیتی در یک موضوع فلسفی است. ابراهیم ناجی در *دیوان* خود قصیده‌ای بلند با نام «رباعیات» دارد (ص ۳۰۳-۳۱۱)، حال آنکه بسیاری از قطعات آن مثنوی و فقط ۲۹ قطعه از آنها رباعی است. این رباعیها، جز یکی، از نوع رباعی کامل‌اند. آمیختگی رباعیات و مثنوی در شعر ابراهیم ناجی، در «المیعاد الضائع» نیز دیده می‌شود (ص ۱۲۵-۱۲۶). در *دیوان* محمدمهدی جواهری*، شاعر عراقی، نیز بخشی با عنوان رباعیات آمده (ص ۲۵-۳۲)؛ درحالی‌که چهاربیتی است.

برخی از شاعران نیز پاره‌ای از قصاید خود را به‌درستی رباعیات نامیده‌اند، هرچند در قالب قصیده‌ای واحد آمده‌اند؛ از جمله لمیعة عباس عماره، بانوی شاعر عراقی، در قصیده «شهرزاد». او این قصیده را در قالب رباعیات اعرج و برای بدر شاکر سیاب*، شاعر عراقی، سروده‌است (لمیعة عباس عماره، ص ۲۳۵-۲۳۶).

منابع: ابراهیم ناجی، *دیوان*، بیروت ۱۹۹۸؛ احسان‌عباس، احسان عباس؛ *اوراق مبشرة، بحوث و دراسات فی الثقافة و التاريخ و الادب و التقالید الادبیة*، جمعها و علق علیها عباس عبدالحلیم عباس، عمّان ۲۰۰۶؛ یوسف بکار، *الترجمات العربیة لرباعیات النخیام: دراسة نقدیة*، دوحه ۱۹۸۸/۱۴۰۸؛ عبدالوهاب بیاتی، *دیوان*، بیروت ۱۹۹۰؛ علی جندی، *الرباعیات*، بیروت ۱۹۸۰؛ محمدمهدی جواهری، *دیوان*، چاپ ابراهیم سامرائی و دیگران، بغداد [۱۹۷۳]-۱۹۸۰؛ عمرین ابراهیم خیام، *رباعیات النخیام*، ترجمها نظماً عن اللغة الفارسیة احمد رامی، قاهره ۱۹۵۳؛ همز، *رباعیات عمر النخیام*، تعریب احمد صافی نجفی، قم ۱۴۰۵؛ محمدین محمد رشیدالدین وطواط، *حدائق السحر فی دقائق الشعر*، چاپ عباس اقبال آشتیانی، تهران ۱۳۶۲ ش؛ کامل شیخی، *دیوان اللویب فی الشعر العربی: فی عشرة قرون*، بیروت ۱۳۹۲/۱۹۷۲؛ صلاح جاهین، *رباعیات صلاح جاهین*، قاهره ۱۹۸۷؛ عبدالحق فاضل، *ثورة النخیام*، بیروت ۱۹۶۸؛ عبدالوهاب عزام، «اوزان الشعر و قوافیه فی العربیة و الفارسیة و الترسیة»، *کلیة الآداب*، الجامعة المصریة،